

թիւն մը ունին : Կը վաղեմ , չեն խլրտաւ . կը պոռոտ , չեն պատասխաներ :

Ո՛վ Ալլահ , դիակներ են , հին կարաւան մը , դոր հովը աւազներուն խորէն դուրս է հաներ : Ուղտերուն սուլլոտներն վրայ Արարի կ'մախքներ են նստած , այն ծակերէն ուր երբեմն աչքեր կային , եւ մասթափ կզակներէն , աւագը կը հոռի եւ կարծել սպառնալիք մը կը մրմնջէ :

«Անմի՛տ , ո՛ւր կը վազես . քիչ հեռուն՝ ուրաւ Կաններու պիտի հանգիպես :» Կը վաղեմ , կը վաղեմ . դիակներ , ուրուականներ , ճամբայ՝ բացէք : Ուրական մը , Ափրիկէն յուզողներուն աւմնէն հաւորը , աւագէ ովկիանին վրայ մինաւորիկ կը պարտէր : Հեռուանց ղիւս հեռավարէ , կը զարմանայ , կանգ կ'առնէ . եւ ինք իր վրայ թաւալելով , կ'ընէ ինքնիրեն :

«Իմ՝ կրտսեր եղբայրներէս ո՛րն է սա հովը , որ իր տխեղծ հասակովն եւ ընդքարչ թոփշովը կը համարձակի ալպէս մինչեւ իմ ժառանգական անապատներու մէջ թեւակոխել :»

Կը մոնջէ ու վրաս կը քայլէ՝ շարժուն բուրգի մը պէս : Տեսնելով որ մահկանացու մըն եմ եւ թէ զուլա չեմ ծոքի իրեն , կը կատղի , ոտքը գետին կը դարնէ եւ Արարիոյ կէսը տակն ու վրայ կ'ընէ : Զիս կը բռնէ ինչպէս անդգ մը ճնճողուկ մը կը բռնէ : Յորձանապտոյտ թեւերովը ղիւս կը ծեծէ , բողալառ շնչովը ղիւս կ'այրէ , ղիւս օդը կ'արձակէ , յետոյ գետին կը նետէ :

Կը ցատքեմ ու կը կռուիմ , իր յորձանքներուն հակալական կապանքները կը փրցընեմ : Կը բըզըքեմ , կը խածկրտեմ զայն . անոր աւազուտ արմիւնոյն պատառները ակուններու տակ կը փչորի , Ուրականը կ'ուզէ սիւնին հեռով բազուկներէս փախչիլ . չի կրնար ինքզինքն ազատել եւ ակօս ակօս կը փտորի : Գլուխը վար կ'իջնայ՝ փոշոյ անձրեւի փոխուած , ու վերթխարի դեակը քաղաքի մը պատնէշին պէս ոտքերուն տակ կը տարածուի :

Այն ատեն , շուռչ առի . աչքս վերուցի , եւ խորխտաբար աստղերուն նայեցայ . եւ բոլոր աստղերն իրենց ոսկի աչքերը վրաս կը սեւեռէին , որովհետեւ անապատին մէջ ղիւս միայն կը տեսնէին :

Ա՛խ , ի՛նչ քաղցր է հոս օդը ծծել կուրծքիդ ամբողջ լայնութեամբը : Օդ կը ծծեմ աղատութէն , լիօրէն , լայնօրէն : Արարիոյ ամբողջ օդը հաղիւ կը բաւէ թոքերուս : Ա՛խ , ի՛նչ քաղցր է հոս նայիլ՝ աչքերուդ զօրածին չափ :

աչքերս կը լայնան , կ'ուսովնան , հորիզոնին եղերքներէն սնդին կը ճեղքեն կ'անցնին : Ա՛խ , ի՛նչ քաղցր է հոս բազուկներդ տարածել , համարձակօրէն , ազատօրէն , իրենց ամբողջ լայնութեամբս : Ինծի ալպէս կուղայ թէ բազուկներովս բովանդակ տիեզերքը կարող եմ զրկել , արեւելքէն մինչեւ արեւմուտք : Միտքս նետի պէս կը սլանայ . վի՛ր , աւելի վե՛ր , ա՛լ աւելի վեր , մինչեւ անդունդը երկնքին : Եւ ինչպէս մեղուն իր կեանքը կը թաղէ խայթոցին հետ զոր կը միւն , ես ա՛լ մտքիս հետ՝ երկնքին մէջ հոգի՛ս կը թաղեմ . . . :

ԱՏԱՄ ՄԻՃՓԻԵԼԻՉ (՝)

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍԻ ԷՈՒԹԻՆԸ ԵՒ ՆՊԱՏԱԿԸ

Շար. (**)

Լանգէն գիտակցական ինքնախարէութիւնը համարում է գոյութեան կռուի մենաուսուցող դործանքներից մէկը : «Գիտակցական ինքնախարէութիւնը , ասում է նա , առաջին քայլն է դէպ ի մտքի զարգացումը , զլիսաւոր պայմանը եւ նախապատրաստութիւնը կեանքի աւելի լուրջ նպատակներ , մի էական գործոն՝ ճշմարիտ պատկանման եւ զարգացման համար . բնական յարմարութիւնը նա անուում եւ նրանում է սերնդից սերունդ եւ վերջապէս զարգացած զլիսում դառնում է մայրը ոչ միայն խաղի , այլ եւ գեղարուեստի :» Այս է պատճառը , որ բարձր աստիճանի վրայ կանգնած կենդանիները աւելի են խաղում , այսինքն նրանց երկտասարդութիւնը աւելի երկարատեւ է քան թէ ստորին կենդանիներին : Գրողը մինչեւ անգամ նկատում է հետեւեալը . «Կենդանիները ոչ թէ նրա համար խաղում են որովհետեւ երկտասարդ

(՝) Միջքերի իր կենսագրութեան շարժականութիւնը տեղի անձկութեան պատճառով ստիպուեցաւ յատուցել կապի թուրք յետազոյն :

են, այլ երկտասարդ են, որովհետեւ խաղում են»

Այսպէս ուրեմն մարդկային հակումը գէպ է գեղարուեստը ուրիշ սան չէ, բայց եթէ բնական յարմարման՝ մաքր միջոցով մշակուած եւ նրբացած խաղաւնադղը— եթէ կարելի է այսպէս արտայայտել :

Լանգլէն կենդանիներէ եւ երախաների խաղը հինգ կարգի է բաժանում՝ շարժումի, շիւնուածի, զրայայիսն, իլլիզիոնի եւ ընդորիւնս կուրեան խաղեր, որոնցից առաջին երեքի հիմքը կազմում է մաքուր բնազդը, իսկ վերջին երկուսը առաջին պալիս իլլիզիոնից եւ գիտակցական ինքնախաբէութիւնից ։ Առաջին երեք կարգի խաղերի զիմացը նա դնում է գեղարուեստի ձեւերից՝ պարը, երաժշտութիւնը, փնտրողութիւնը, ճարտարապետութիւնը եւ գաղաղարութիւնը, իսկ իլլիզիոնի եւ ընդորիւնս կուրեան խաղերի կողքին՝ դերասանական արուեստը, դրաման, վիպը, փանդակադրոնութիւնը եւ նկարչութիւնը ։

Գեղարուեստը իրականութիւնից տարբերւում է նրանով որ ներքին ընդգործակութեան խաղի համար աւելի ազատ եւ ընդարձակ աւարտէ՞լ է ներկայանում : Գեղարուեստական երկը կարծես զանում է մի տեսակ խաղալիք՝ հէջն նոյն իսկ այս խաղի համար : Այն ինչ իրականութիւնը միայն խաղի առաջադէպ չէ եւ թոյլ չէ տալիս իւր հետը միշտ խաղալ (ծէրը այնպէս ինչպէս երախան մեծ եւ կենդանի շան հետ չէ խաղում, այլ աւելի շատ փայտից չիւնուած շանը հետ, որովհետեւ վախենում է կծելուց) : Կեանքից, իրականութիւնից՝ աւելի շատ լքուած լինելու լինել է նկատում : «Կեանքը լուրջ է, իսկ գեղարուեստը՝ զուարթ» : Ահա այս զուարթ տրամադրութեանը ենթարկուելու կամ ուրիշ խաղով բուն էսթետիքական հաճոյքը վայելելու համար, պէտք է իրական ազդեցութիւններից, կեանքի մասլլ պծերի տպաւորութիւններից ազատ լինել, իրականութեան եւ ներքին ընդորդականութեան խաղի մէջ եղած տարբերութիւնը նկատելի է ամէն ժամանակ՝ երբ մարդ կենսական ուժեղ հակասութիւնների ճնշման տակ՝ հարկադրուած է լինում իրեն զրացմունքների տպաւորութեանը եւ թիարկուել : օր., մի կէն հանգիստ դրութեան մէջ էսթետիքական հաճոյք է պատճառում, բայց կրօնի րուպէին ամէն ինչ փոխւում է . մեր երեսի վրայ անցած վշտի հետքերը նկատելը՝ էսթե-

տիքական է, այն ինչ բուն վշտի շարժումն ներքին հետեւելը արդէն պահանջում է րնակալն զգացմունք—կարեկցութիւն : Նոյնպէս մի ձամբւում, մի լիր, իրական կեանքում երբեք էսթետիքական հաճոյք չէին կարող պատճառել : կամ թէ տեսնում ենք մի նկար, որ պատկերանում է մի մեծ հրդեհ, կամ մի անդ փոթորիկ, որ ծովի զատաղի ալիքներին զոհ է դարձնում հարեւաւոր մարդկանցով լին մի նաւ, բայց զուարճանում եւ հաճոյք ենք զգում, այն ինչ իրականութեան մէջ մի հրդեհ, մի ալիքած ծով, որ մարդկական զոհեր է կլանում, մեզ միայն սարսափ կարող է պատճառել : Երկրորդ եւ կարեկցութիւն, որ դերագութեան հետ կապուած այս երկու էական տարբերը, որոնց վրայ ամենից առաջ Արիստոսըն է մատնանիշ արել, բնութիւնը համարեա միակաւանում են հաճոյքի հետ, որովհետեւ բնութիւնականութիւն չէ, այլ գիտակցական ինքնախաբէութեան առաջացնող մի միջոց, այն ինչ այս երկու հոգեկան յատկութիւնները ըստ էութեան միայն ճիւղանքիւն պէտք է առաջացնէին եւ ոչ հաճոյք : Առնաատարակ բնութիւնը մի տեսարան հանդիսատեսին այնպէս է յուզում, որ արտասուել է տալիս, էսթետիքական բուն հաճոյքը արտաստեքի առաջին կաթիլիցն սկսած արդէն դադար է առնում :

Այս բոլորից յետոյ միայն նպատակաւոր մար երեք համարում յտաղծ բերել այն սահմանում, որ տալիս է նորազոյն էսթետիքը՝ գեղարուեստին : Լանդէի կարծիքով, «գեղարուեստը վարժութիւն մէկն է բերուած ընդունակութիւն»՝ մարդկանց հաճոյք պատճառելու : Այս սահմանում սակայն փոքր ինչ ընդարձակ է եւ նոյն իսկ պակասաւոր : Այս մտքով զուտ զգայական հաճոյք պատճառող ամէն տեսակ արուեստներ, որոնք անմիջական կապ ունեն մեր առօրեայ կեանքի հետ, պէտք է նոյնպէս գեղարուեստի շրջը դասենք, օր., խաղալու էսթետիք, բժշկութիւնը, եւն, իւրպէսից գեղարուեստը այսպիսի արուեստներից տարբերութիւնը նրա իսկական սահմանը Լանդէն այսպէս է շրջափակում : «Գեղարուեստը փարձուրեալով ձեռք բերուած, գործնական շահից անկախ եւ զիստակալան ինքնախաբէութեան համոյն ինքնուրու ընդունակութիւնն է մարդկանց պատճառելու» : Նրա կարծիքով այս հաճոյքը մարդկային զգացմունքների եւ դիմադրութեան հորիզոնը լայնացնում ու խորացնում է, հետեւաբար եւ սեռի պահպանման եւ բարեւո-

մասն զէնքերին մի նոր տարր աւելացնում և Ուրինի գեղարուեստի նկարագրի ե ոչ թէ «գեղեցիկ» ներկայացնել, այլ «ստեղծել» արժէքներ, որոնք ժամանակի որոշում են հայեացքին։ Երի համեմատ ընդունակ լինին գիտակցական ինքնախաբեւթիւնը ստաջացնել» և Այս տեսակետն ընդունելով, էսթետիքական շատ նախապաշարմունքներ միջնագծային կարելի է ցըրուել — բանաստեղծական, արդարադատութիւնը, ողբերգական յանցանքը, ճակատագրական զրաման, եւն և «գեղեցիկ» նշանակութիւնը նոյնպէս սահմանափակում է եւ նրա հեղինակութիւնը փշուրում — սա արձանակայական է Պէտք է նկատել որ «գեղեցիկ» սկզբունքը մէջտեղ բերողները եղել են ոչ թէ գեղարուեստագէտներ այլ մեծ մասամբ փելիստփաներ, որոնք շնայելով երբեմն իրանց էսթետիքական նուրբ կրթութիւնը՝ գեղարուեստի մասին խօսել են ոչ թէ իբրեւ գեղարուեստական զգալուն ներաղբերի տէր անհատներ, այլ կատարելապէս ստեղծութեամբ «գեղեցիկ» կամ էսթետիքական ուրիշ գաղափարներ միայն իմաստասիրել են և Այսպէս Ֆ. Թ. Ֆիշերը (գերմանացի յայտնի էսթետիքագէտը ներկայ դարում) աշխարհը համարում է առտուածային հոգու մի մարմնացում. մարմարի մի կտորի, խօսքերի, գոյների եւ գծերի մէջ դրոշմուած է այս հոգին կամ ուրիշ խօսքով «գեղեցիկ» և արուեստագէտն կոչուում է վերոյնիստ նրկութիւնը խել ալդ աստուածային հոգին, եւ նրան նոր մարմնացումներ տալ և Ուրինն հին աշխարհահայեացքով «հոգեկան» արդէն պատրաստ է եւ ներկայ, ու արուեստագէտը գործն է միայն նրան երեւան հանել, մինչդեռ նորերի կարծիքով «բնական»ն է միայն պատրաստ, իսկ հոգեկան»ը առաջ է բերում միայն ինքը՝ արուեստագէտը և Ֆիշերի կարծիքով արուեստագէտը նա է, որ ներշնչում է աստուածային հոգով եւ այն հոգին մարմնացնում է իւր ստեղծագործութիւններն մէջ — իսկ նորերի կարծիքով արուեստագէտը մի ձևով է, որ ընդունակ է իրելը եւ երեւոյթներն իրան հնարանդեցնել եւ տալ նրանց իւր անհատական կնիքը՝ առանց որ եւ է աստուածային հոգու զօրութեան և նորերը ուղղում են բնական աշխարհի կողմին մի արուեստական աշխարհ դնել իրանց խառնուածքով եւ երեւակայութեամբ խմուրում (Չուլիյ՝ յայտնի խօսքերը գեղարուեստի մասին) — մի աշխարհ, որ մարդկային սեփական կեանքի եւ անհատականութեան ծնունդն է։

է։ Նորերը խտրութիւն չեն զնում ոչ գեղեցիկի եւ ոչ սոցիալի, ոչ լատի եւ ոչ վատի մէջ. բացասական երեւոյթներն եւ նիւթեր գրեթէ նրանց համար գոյութիւն ունենին. ընդհակառակն նրանք համոզուած են որ գեղարուեստագէտի աչքին առջին ինչ գեղեցիկ է թւում եւ թէ նա ընդունակ է նոյն իսկ ամենատեղի նրկը գեղեցիկ ներկայացնել. օր. . կարելի է միթէ մի քանի աշխարհակալ գիւղերի պատճառով Շտուկի հրաշակերտներից մէկը՝ «Պատերազմ»ը՝ ազգը համարել. կաթոլիկ խաւարամտութիւնն է միայն, որ նորիս այդ նոյն վարպետի մի ուրիշ ստեղծագործութեան առիթով՝ գերմանական Բալթիստական մշակութային թիւնների մի ներկար շարքից յատկ սկսեց գիւղ գեղարուեստագէտն «սակարկութիւններ» էլ անել։

Մի անգամ արդէն նկատեցինք, որ բնութեան մեծութիւնը եւ չեղողութիւնը գեղարուեստը երբեք չէ կարող ներկայացնել, — եթէ նոյն իսկ ձգտի ներկայացնել, — զա կը մնայ յաւիտեան պէս անգործադրելի Բայց բնութեան մէջ բաց ի վեհութիւնից՝ կան եւ կոչա ու կոպիտ երեւոյթներ. գեղարուեստը պէտք է բնութեան այս արձակ միջավայրից մեզ բաժնացնել եւ նրա մաքուր կողմերը մեզ ցոյց տայ (մաքուր՝ ո՛չ չնեղ բարոյական մաքով)։ Բայց ի դրանից, բնութեան ինչպէս եւ կեանքի մէջ իրելը եւ երեւոյթները շատ անգամ երեւան են գալիս խառնիթում, հաստատու եւ բարդ զանազաններով. իսկ գեղարուեստը պահանջում է պարզութիւն եւ ամբողջութիւն և Գերմանացի հոգեկանը նկարելիներէց մէկը, Ա. Դիւրերը նկատում է. «Նա է արուեստին տիրապետում, որ ընդունակ է բնութեան զրկել իսկ նրան»։ Ահա այս ամբողջութիւնն եւ պարզութիւնն է, որ արուեստագէտը պէտք է խել բնութեան զրկել և է. Գայթլը նոյնպէս սերուն կերպով նկատում է. «Միտքը մի հոսող ջուր է, բայց երբ հանդիպէ և գեղարուեստի թուրքերին՝ դառնում է մի գրաւիչ եւ փայլուն աղամանդ»։ Այս աղամանդի փայլն է որ իւրաքանչիւր գեղարուեստագէտը պէտք է կորզէ կենսիկ յայկնեանից։

• •

Չնայելով որ նորագոյն էսթետիկը այսպիսի առողջ եւ գիտական հիմքերի վրայ է կանգնած այնու ամենայնու անշուշտ կան նոյնիսկ առաջնակարգ հայկական ընդհանրապատկարկութիւններ, որոնք կրկնում են հին երգը՝ Գեղա-

բուհաստ պէտք է ծառայի բարոյական նպատակներին, պէտք է լինի ձգտումները և . Տալստոյ իւր «Թէնչ է գեղարուեստը» վերնագրով աշխատութեան յատկաբանում շոյափում է այս ինդիքը, բնմի հետեւում ակտիւտեան լինելով վաղեմի օպերաներից մէկի փորձին՝ նա նկարագրում է այն դժուարութիւնը, աշխատանքը, ծախսը եւ տանջանքը, որը կապուած է ամէն մի օպերային ներկայացման հետ, եւ բարբաւորութիւն է անուանում այս բոլորը (որովհետեւ նա ճարտգում է զգացմունքի բարոյական նութիւն, որի հիմքը կազմում է ընդհանուր մարդկային սէրը եւ կարեկցութիւնը)։ Բայց ինչն է արցիօք այսպէս գոհիւր կ'աւտդ գեղարուեստի նպատակը—հարցնում է նա, եւ այս հարցին պատասխանելու համար նա մէջ է բերում հին ժամանակներից մինչեւ այժմ գեղարուեստի մասին յայտնուած զանազան կարծիքները եւ ապա աւելացնում է իւր կողմից . «Գեղարուեստի նպատակն է կայանում է ո՛չ խորհրդաւոր «իշէա»ներ առաջացնելու եւ ոչ էլ խաղի մէջ . ամենից առաջ սակայն նրա նպատակից դուրս է հանդիս առաջացնելը»։ Դեւ գեղարուեստը նրա կարծիքով «կեանքի բարեկեցութեան եւ հաղորդակցութեան մի միջոց այն մարդկանց մէջ, որոնք կապուած են ըզգացմունքների ներդաշնակութեամբ» ։ Դեւ մի «կուլտուր» ի վերջնական նպատակն այն է, որ մարդիկ ըստ կարելոյն միմեանց հասկանան եւ սիրեն . գեղարուեստն ահա այս նպատակին ծառայող միջոցներից մէկն է ։

Այս բոլորից պարզ է, որ Տալստոյի աշխարհայեացքով, գեղարուեստը իրենք՝ եթէ կարելի է ասել՝ ինքնանկարաւ, այլեւս գոյութիւն չունի . իսկ սրանով նշանակում է գեղարուեստի ծուծը հիմնովին ժմելու եւ ոչնչացնել ։ Այս խնդրին աւելի կ'ըլլու աքանուի եւ որոս հանձնարք ծնունդու միակողմանիութիւնը իսկոյն աչքի կ'ընկնի, եթէ հետաքոտնեք գեղարուեստական որ եւ է ստեղծագործութեան շըրջանաւորութիւնը հէնց իւր սկզբնական կէտից, բնութիւնը, կեանքը, դիտողութիւնը, ընկերացնութիւնը, եւն, մարդային հոգիի լըցնում են սպաւորութիւնների եւ պատկերների մի երփնեղանգ խառնուրդով եւ ահա գեղարուեստական ընդունակութիւն ունեցող անհատը զգում է իւր մէջ մի ներքին պահանջ, անհուն զմ ծառաւ այս պատկերների առաջադրած մութ ստուերները, ճնշող մշուշը փարատել ։ Նա ակա՛նայ ընտրում է այդ սպաւորութիւնների

եւ պատկերների խառնուրդից այն մասը որ իրան հաճելի է, ահա երեւակայութիւնն սկըսում է իւր ստեղծագործող պատօնը—երեւոյթներին եւ պատկերներին կազմուածք է ընծալում, մարմին եւ արիւն է ներշնչում ։ Երեւակայութեան այս վերարտադրութիւնը մի արուեստագէտի մօտ կարող է հնչիւններով, երեւսին՝ գոյներով, երողղիքին՝ խօջերով, եւն արտայայտուել—նայելով իւրաքանչիւր ընդունակութեանը եւ տաղանդի որակութեանը ։ Արուեստագէտն ստեղծագործում է ոգեւորում ոչ թէ այն նպատակով որ «մի բան հաղորդած լինի իւր շըջապատողներին», այլ որովհետեւ ինքը ներշնչուած պահանջ է զգում արտաքին աշխարհի երեւոյթներից երեւակայութեամբ ընդօրինակելու . նա վաճեք է գործում իւր կրաւորական գիրքից գուրս գալ, նա չէ ուզում լինել կեանքի եւ բնութեան ընթացքի դիտող միայն, այլ այն ինչ որ ստանում է արտաքուստ՝ մի ջնլմ ցանկութեամբ ձգտում է վերարտադրել, նուրից սնելով, իրեն ինքնուրոյն սեփականութիւն ։ Եւ ստեղծագործելիս նրան երբեք չէ զբաղեցնում այն միտքը թէ իւր «երկրլաւ թէ վատ հեռեւանք կ'ունենայ բարոյական թէ անբարոյական շարժում կ'առաջացնի» ։

Թէ գեղարուեստը թաղարարութիւնեան նշանաւոր գործերներից մէկն է, թէ նա մարդկային բարքերի կրթման եւ աղանալման տեսակետից անագին դեր է կատարում, սա մի անհիւքելի իրողութիւն է ։ Բայց որ եւ է երեւոյթի ճշիգ ճանաչողութիւնը եւ բնորոյումը ըզխում է ոչ թէ նրա հետեւանքներից, այլ ներքին տարրերից, իսկական էութիւնից, Հետեւաբար եւ գեղարուեստի էութիւնը բնորոյելիս՝ պէտք է անպայման հետու մնայ նրա հետեւանքի կամ ազդեցութեան խնդրից, որովհետեւ նա մի այսպիսի հանգամանք է որ ոչ մի կապ չունի գեղարուեստի ներքին էութեան հետ՝ որը ինչպէս տեսանք կայանում է մարդկային բնութեան մի անխուսափելի պահանջի մէջ, — վերստեղծել ստացում տպաւորութիւնները ։

Գեղարուեստի այս բուն էութեան մէջ պէտք է փնտել եւ ներկայ գրական քննադատութեան գաղափը . գեղարուեստական երկերը ոչ թէ ստան դատողութեան, այլ համարեա սքանչանքի առարկայ են դառնում . քննադատը իւր ամողջ հողով նրանց անձնատուր է լինում եւ ընկզմած նրանց թողած տպաւորութեան եւ զգայութիւնի ուժի մէջ՝ փորձում է իւր

կողմից նոյնպէս սերտացածը վերադառնալիս — լինել թարգմանի արուեստագէտի եւ ընթերցողի մէջ : Գերմանացի մի յայտնի յննադատ իրաւացի կերպով դրական ներկայ քննադատութիւնը անուանում է «գրական հոգեբանութիւն» :

Վերելու մի քանի տողերից ընթերցողը դուրս գալ ասի եղբայրացութեանը թէ ձգտումը (tendence) ցկարուեստի մէջ առնասարակ չպէտք է դոյութիւն ունենայ : մեր կարծիքով սա կ'ընչաւնակէ արդէն շատ հետեւ գնալ : Գեղարուեստական այս կամ այն երկը կորող է շատ բնական կերպով ձգտումնաւոր լինելու : Բայց պահանջել որ գեղարուեստն առնաւորակ պէտք է ձգտումնաւոր լինի, սա է անբնականը, սա է սխալը : Գեղարուեստական երկերի ձգտումնաւոր լինելը բնական ենք համարում, ահա թէ ինչու : Թէեւ գեղարուեստի նպատակն է «գործնական շահից անկախ հաճոյք առաջացնել», բայց նրա կապը իրական կեանքի հետ երբեք չպէտք է անուշադիր թողնել : Ժամանակի ոգին եւ նրան համապատասխանող պահանջներն ու աշխարհայեացքը ընծայում են գեղարուեստին նաեւ իրենց խոր կնիքը : Այնպէս որ միանգամայն հասկանալի մի երեւոյթ է թէ ինչու Վերածութեան դարը առաջ բերեց կրօնական բնաւորութիւն ունեցող մի նկարչութիւն, կամ թէ Ժ. Գալլը սոցիալական դրամա, ինչպէս նաեւ մեզանում Բաքիի ձգտումնաւոր վէպերը կամ ռուսական գրականութիւնից Դոստոյեւսկու կամ Տալստոյի ստեղծագործութիւնները — միջովայրի եւ ժամանակակից կենդանի պահանջների անհրաժեշտ պտուղներն :

Գեղարուեստական ամենաուժեղ ստեղծագործութիւնները, սակայն, նրանք են որոնք վայրկեանական ներշնչումներով ծնունդ են, որոնք ստեղծւում են անհրաժեշտութեամբ եւ յանկարծակի՝ անկախ որ եւ է նախատիպից : Այսպիսի ստեղծագործութիւններ բոլորում են իրեն մի լուսատու կաթ մթութեան եւ գաղտնիքների լաբիրինթոսից : այստեղ բացարձակ կապէս իշխում է միայն երեւակայութիւնը իւր վառ թոխնըներով՝ առանց կամքի տիրապետութեան : Սա աչքի է ընկնում երաժշտութեան եւ մանուսկր քնարիկական բանաստեղծութեան մէջ ուր բոլորական տպաւորութիւնները ամենաուժեղ կերպով կարելի է պատկերացնել քան թէ դիցուի դրամայում կամ գեղարուեստի միւս ճիւղերում :

Այսպիսի ստեղծագործութիւնները յետոյ արուեստագէտ վարպետը կարծես անըզուճակ է իւր հրաշակիրտն ըստ արժանոյն գնահատել : օր. : Գեօթէն Էլկկերմանին հայորդում է հետեւեալը : «Ես իմ գործերի ուսումնասիրութիւն տվր իմն զորք իմն կատարել լան թէ իմ բանաստեղծութիւններովը» : Նոյնպէս, պատմում են որ Վալդէրը իւր բանաստեղծութիւններն աւելի բարձր էր դասում քան թէ իւր երաժշտութիւնը :

Բայց կան արուեստագէտներ որոնք իրանց ուժին գիտակից են նոյն իսկ մի քանի սկզբնական ստեղծագործութիւնները յետոյ : Շելլէրը, այս անդուշական թաւերագիրը, ահա թէ ինչ է գրում իւր բարեկամ Գեօրգերին՝ «Վ. Թեքլը դեռ չկերջացրած. ճեթէ աստուածները ինձ շնորհ անեն զլուս բերելու այն ինչ որ չարժեք է իմ միտքը՝ այն ժամանակ ես մի այլ պիսի ուժեղ գործ կ'արտագրեմ, որից գերմանական ամբողջ թատերական աշխարհը կ'ընցուի» : Մի ուրիշ նամակում, մի կողմից շատ համեստ, իսկ միւս կողմից ինքնավստահ ոճով գրում է իւր բարեկամ Գեօթէին : «Իմ «Վալդէշտայն»ը պէտք է ձեզ ցոյց տայ թէ զուք ինչ էք ներշնչել ինձ» — այսպիսի ինքնավստահութիւնը մեր կարծիքով նոյնիսկ գեղեցիկ յատկութիւն է, ստեղծագործութեան կրակը միշտ վառ է պահում, ամուսանող եթէ դա յուզում է մի անշարժ կուրծք ինչպիսին հանճարեղ Շելլէրին էր :

Նախ քան վերջացնել, մի քանի խօսք եւս գեղարուեստական ունի մասին :

«Ոճը, ասում է Էլշլըրը, մի գաղափար է ուրով արտայայտւում է արուեստագէտի յարաբերութիւնը ղէպի իւր ընտրած նիւթը» : Եթէ արուեստագէտը ուժեղ կերպով իր սեփական խեղանքն ու հայեացքներն է շեշտում, ի՞նչեպիսիք է . եթէ եւս ըստ կարելւոյն հաւատարմութիւնով երեւակայութեամբ, սովականը որոշ չափով յետ է մղում, ի՞նչեպիսիք է . եթէ նա կեանքը եւ բնութիւնը իւր բուն իսկութեամբն է ներկայացնում, նա ճշտապիսիք է :

Թէ «նատուրալիզմ» իւր ծայրայեղ գոյներով, նոյն իսկ գեղարուեստն է ուժեղաբանականգամայն հակասակ է, սա պարզ երեւում է մեր յօդուածի ամբողջ ընթացքից : այնպէս որ այս կետի վրայ կ'անդ առնելու անհրաժեշտ է համարում :

«Բնական» եւ «նատուրալիստ» բնութիւնն ընդօրինակում են միայն ընդօրինակելու

համար. իսկ «Իտէալիստ»ը ձգտում է բնութեան ընդօրինակութիւնը «աւելի բարձր նպատակներին ծառայեցնել» : Բնութիւնը իւր իսկութեամբ, այսպէս են մտածում «Իտէալիստները» արժանի չէ ընդօրինակութիւնը, որովհետեւ նրա մէջ կան երեւոյթներ «որոնք գեղեցկութեան կանոնաւոր եւ յստիանչական մակերեւոյթից ստոր են : Նրանց կարծիքով գեղարուեստինը պատահէ ահա բնութեան այս սխալը ուղղել, այս պակասութիւնը լրացնել :

Թէ «Իտէալիստական» ուղղութեան ծայրայեղ արտայայտութիւնը գեղարուեստի մէջ նոյնպէս մերժելի է, կարծում ենք սա նոյնպէս պարզուեց մեր յօդուածի ընթացքում : Այնպէս որ իրիւս առողջ եւ ընդունելի ուղղութիւն մընում է «բէալիզմ»ը :

«Սիմբոլիզմ»-ի, «միստիցիզմ»-ի եւ ուրիշ ժամանակակից «բեմո»երի մասին չենք խօսում, որովհետեւ զոքս մասամբ մտնում են «Իտէալիստական» ոճի սահմանը եւ մասամբ դրական այստեսութիւններ են :

Ինչպէս գեղարուեստն ինքը, նոյնպէս եւ նրա տարբեր ոճերի կամ ուղղութիւնների ծնունդը եւ անհետանալը դարձեալ պայմանաւորւած է ժամանակի ոգով եւ շրջապատող հանգամանքներով :

ԲՅՆ

Վ. ՆԱԽԱՆ ԴԵՆԱՆ

ՆԵՐՈՎԴԻՍ

Գ

Շար. և վերջ (*)

—o—

Այդ կողմը կը դտնուէին քահանաներն ու Անտիպատի պաշտօնականները, Նրուսաղէմի բրնակիչներ, յունական քաղաքներուն քօփերը եւ Անթիոքի պատուիրակները, Մարիլլոս հարկահաններուն հետ, Զորքորդպետին մէջ քահանայի բարեկամները, Կանայի, Պողոմայիսի, Երթըղի երեւելիները . յետոյ, խառնխառն .

(*) Տեւ «Անանիս» քիւ, 1, 6—7, 8, 9—10.

Լերանացի լեռնականներ, եւ Հեբրոյի ծեր դիւնուորները, տասերկու Թրակացիներ, Դալլիացի մը, երկու Գերման, վիթի որսորդներ, Եռոմիցի հօտաղներ, Պլամբիի սուլթանը, Եսթրոպարեցի նաւաստիներ : Ամէն մէկն իր առջեւ կապող խմորէ շօթ մը ունէր՝ մատները սրբելու համար, եւ բազուկները, աւաղի վըրջերու պէս երկնայալով, ձկնապատուց, պիտակի նուշ կ'առնէին : Ամէն դէմք զուարթ էր, ծագկեպակներով պծնուած :

Փարեա՛ յիւները պակ չէին ու զած, հոռմական անպարկեշտութիւն մը համարելով զայն : Սարսուացիներ իրենց վրայ քաղբան ու խուսիկ սրկիցին, բազաղորութիւն մը որ տաճարին մէջ զործած ունուր. յատկացուած էր :

Աւրոս առով իր անութը չփեց, եւ Անտիպատի անկից ամբողջ բնօք մը խոտաքցաւ անոր, ու երեք ծրարայն ճշմարիտ բալասանէն որուն համար կ'ընդաւորաւ Պաղեստինը ցանկաց ունենալ :

Իր Տիբերիասի պահակազօրքին մէկ շնդապետը որ քիչ առաջ հասեր էր, անոր հետեւը կը կենար, աբստուկտը դէպքերու մասին անոր խօսելու համար : Բայց իր ուշադրութիւնը բաժնուած էր Անթիոքի պատուիրակ եւ մօտակայ սեղաններուն վրայ խօսուածներուն միջիւն :

Այնտեղ կը խօսէին Եւթանանին ու անոր պէս մարդոց վրայով : Սիմոն Գիւստանցին, կ'ընէին մեղքերը կրակով կը լուար : Յիսուս անուշողով անձ մը . . .

—Ամենէն դէ՛ չը, կոչեց Նիլազար . ի՛նչ անըզգամ անպարար :

Զորքորդպետին կտին, մարդ մը ոտքի եւ լաւ . իր քաղաքին եզրոյքին պէս տօթոյն : Բարձրաւանդակէն վար իջաւ, եւ, Փարիսեցիներուն ուղղուելով,

—Սո՛ւտ է, ձայնեց, Յիսուս հրաշքներ կը գործէ :

Անտիպատ կ'ուզէր հրաշք մը տեսնել :

—Հետզ բերելու էիր Տեղեկութիւն տուր մեզի այդ մարդուն վրայ :

Այն առոյս պատմեց թէ ինքը, Յակոբ, հիւանդ աղջիկ մը ունենալով, Կափառնաւում քաջեր էր, աղաչել Տէրը որ կամենայ զայն բուժել : Տէրը պատասխանեց էր . «Տունդ դարձիր . դաւակից բուժուած է» : Եւ զրանք սեմին վրայ դանի էր զայն, անկողնէն ելած՝ այն պահուն ուր պալատին գնդմոնը երբորդ ժամը կը հնչէր, այն բուպէին իսկ ուր ինքը Յիսուսին մօտեցեր էր :